

Hedmarksdialekten i dag

En undersøkelse av språket til 12 ungdommer fra bygd og by på Hedmarken

Av Ann Kjersti Holland

Innledning

Av de mange undersøkelsene som er gjort om språkbruk og språklig variasjon de siste årene, er det antydnet, og til dels konkludert med, at den språklige utviklinga i Norge i dag går mot en språklig regionalisering. Man ser med andre ord en tendens til at lokale dialekttrekk forsvinner, mens andre trekk brer seg til større områder eller regioner. Det er særlig dialekttrekk fra bymål som brer seg til bygdene rundt. Utviklinga av østlandske talemål er blant annet undersøkt av Skolseg (1994), nærmere bestemt talemålet på Romerike. Denne undersøkelsen viser at det er det som tradisjonelt er omtalt som oslo-øst-dialekten som sprer seg i dette området. Følger vi jernbanelinja enda litt nordover fra Skolsegs Romerike, kommer vi til Stange og Hamar. Denne regionen fungerer som undersøkelsesområde i hovedoppgava mi. I dette innlegget vil jeg presentere noen resultater fra analysen av materialet mitt. Aller først vil jeg imidlertid gi en kort beskrivelse av Hedmarken og talemålet i området.¹

1 Innholdet i dette arbeidet er noe bearbeidet i forhold til det innlegget jeg holdt på TEIN-konferansen på Os 29.09–1.10.00. Takk til konferansedeltakerne for klargjørende og verdifulle tilbakemeldinger!

Litt hedmarksgeografi

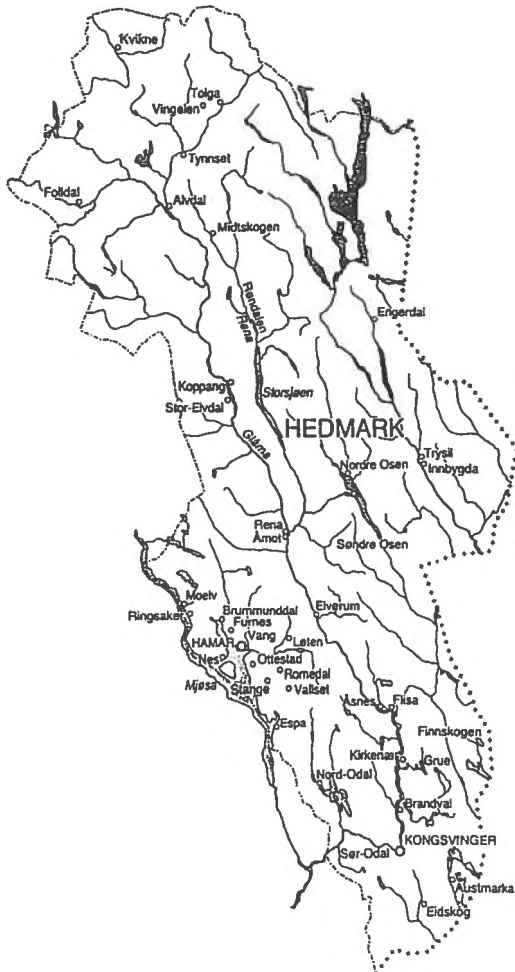
Distriktet Hedmarken består av bykommunen Hamar og bygdekommunene Ringsaker, Stange og Løten (se kart)². Regionen ligger på Mjøsas østre breidd, 10 - 12 mil nord for Oslo. Hamar er det administrative og kulturelle sentret i regionen.

Stange kommune består av mange bygder, blant annet Romedal, som er et av undersøkelsesområdene mine. Romedal ligger sørøst for Hamar. Bygdebyen Stange er kommunens administrasjonssenter og ligger ca. 15 kilometer sør for Hamar. De to stedene Stange og Romedal ligger i avstand omtrent like langt fra Hamar, men Stanges funksjon som administrasjonssenter, og stedets beliggenhet langs E6 og jernbanelinja, gjør Stange mer preget av urbane forhold enn tilfellet er for Romedal.

De fleste ungdommene i Hedmarksregionen drar til Hamar for å gå på videregående skole. Stange fikk imidlertid en videregående skole på begynnelsen av 1990-tallet hvor de fleste skoleelever fra kommunen nå havner.

Området som er utgangspunkt for undersøkelsene mine, har altså ei sentral plassering på Østlandet. Avstanden mellom Hedmarken og hovedstaden er liten. Den nye hovedflyplassen på Gardermoen har brakt med seg utbygging av jernbane og motorveier. Mulighetene til å forflytte seg raskt over store områder på det indre Østlandet er store. Samtidig arbeider kommunene på Hedmarken med å profilere Hamar og bygdene rundt som et alternativ til Oslo, både for boligsøkere og for næringslivet. Man forsøker å sette området på

2 Det er uenighet om skrivemåten til navnet på dette område. Kartverket i Hedmark fylke har vedtatt skrivemåten *Hedemarken*, etter press fra politisk hold, mens Norsk Språkråd anbefalte en skrivemåte uten e, *Hedmarken*, etter det gamle Heimork. To lokale historielag er imidlertid enig med Språkrådets anbefaling, og har sendt inn klage på Kartverkets vedtak. Saken er nå under behandling hos Norsk Språkråd (private opplysninger fra Terje Larsen, ansatt i Norsk Språkråd). Jeg har valgt skrivemåten uten e, Hedmark, da den ligger nærmest det opprinnelige navnet.



kartet som en sentral plass på Østlandet, med kort vei til Oslo. En språklig regionaliseringsprosess skulle derfor ha gode muligheter til å virke også på Hedmarken. Hedmarksbygdene har byen Hamar som et urbant senter i nærheten, i tillegg til hovedstaden.

Litt om hedmarksdialekten

Dialektene på Hedmarken hører språklig sett til målføregruppa opplandsk. Denne gruppa omfatter talemåla på Hadeland, Toten, Hedmarken (distriktet, ikke fylket), Land, Solør og Odal.

Karakteristiske språkdrag for opplandsken er, i tillegg til de felles østlandske formene «tjukk l» (både av gammelnorsk l og r: /stu:t/, /ga:t/) og kløyvd infinitiv med vokalreduksjon av historiske overvektsord (*å kaste*), vokalreduksjon i svake hunkjønnsord (*ei vise*), i ubestemt form flertall (*biler*) og presens, preteritum og perfektum partisipp av *a*-verb (*kaste–kaste–kaste*). Videre har svake verb tradisjonelt *r*-bortfall i presens (*kaste*), mens sterke verb er enstavet med omlyd i denne verbforma (*søv*). Typisk for det fonologiske er overgangen fra norrøn *a* og *e* til *æ* (*en mann = en mænn, en hest = en hæst*), og *o* til *ø* (*et lodd = et lødd*). Opplandsken har som de andre østlandske talemåla trykk på første stavelse i fremmedord (*'stasjon, 'banan*). Talemålet i området jeg undersøker, skiller seg språklig fra området nord for Brumundelva i Ringsaker og talemåla på vestsida av Mjøsa, ved at det har monoftongering av de norrøne diftongene *øy* og *ei*. Det heter altså *ben* (*bein*) og *å røke* (*å røyke*). På grunn av dette skillet synger Prøysen om *Steinrøysa neri bakken*, mens man sør for Brumundelva ville sagt *stenrøs*.

Talemålet i Hamar

Talemålet i Hamar er som bymål ellers i landet mer normalisert enn talemålet i de omkringliggende bygdene. Den nære forbindelsen til landets hovedstad, Oslo, som også fungerer som et administrativt og kulturelt sentrum på Østlandet, kan nok settes i sammenheng med at språkbrukere på Hamar i dag ikke har mye igjen av den tradisjonelle hedmarksdialekten i språket sitt. Dette gjelder særlig de unge, men

de fleste av dagens foreldregenerasjon, født og oppvokst på Hamar, har også det vi ville kunne kalle et normalisert østnorsk talemål. Mjøsbyen er selv en forholdsvis stor by med sterke tradisjoner som kultursentrum. Språket i Hamar har nok derfor i lang tid skilt seg ut fra den bredere dialekten på bygdene ved å være mer preget av normaliserte former. Trygve Bull (1980: 14–15) framhever særlig den *folkelige* talemålsvarianten i Oslo som ekspanderende:

[...] Vika-målet er den eneste østlandsdialekt som har noen virkelig ekspansiv tendens. Den påvirker ikke bare språket i Lillestrøm og andre satelittpregede byer eller «sovebyer» ikke altfor langt vekk, men også mer fjerntliggende tettsteder, ja et gammelt bysamfunn som Hamar, hvor ungdommen i dag i overveiende grad sier «jæ har kasta stein» og i mindre og mindre grad «je kaste sten», slik som i Hedmarksbygdene i nærheten (Stange, Vang, Løten, Romedal, Furnes).

Som nevnt i innledninga, er det den såkalte oslo-øst-dialekten som også i dag sprer seg på Romerike. Er så dette tendensen for utviklinga av dagens talemålet på Hamar også? Og hva med «Hedmarksbygdene i nærheten», sier ungdommen der fremdeles «je kaste sten», eller har de også overtatt «kasta», eventuelt «kastet»? I det følgende skal vi se at informantene mine i ulik grad benytter former fra oslodialektene og former fra den tradisjonelle hedmarksdialekten. Om de nye formene som tas opp opprinnelig tilhører en oslo-øst-dialekt eller en oslo-vest-dialekt, varierer noe fra variabel til variabel. Dette kommer jeg tilbake til mot slutten av denne artikkelen.

Informantene og studiet av språket deres

Jeg har i hovedoppgava mi valgt å ta for meg talemålet til den oppvoksende generasjon i det utvalgte området, nærmere bestemt tre ungdomsgrupper fra tre geografiske områder, Hamar, Stange og Romedal. Jeg studerer språket *til* ungdom *blant* ungdom, *i* ungdomsgruppa. Informantene er i alderen 18–20 år. Det er to gutter og to jenter fra hvert av de tre geografiske områdene, til sammen tolv informanter. Alle informantene er oppvokst på det aktuelle stedet, og minst en av foreldrene er fra samme sted. Jeg forsøker å beskrive

hedmarksdialekten slik den framstår blant informantene. Hva skjer med hedmarksdialekten i ungdomsgjengen? Språket til informantene fra Hamar vil i denne sammenheng fungere som et slags sammenlikningsgrunnlag. Jeg venter ikke å finne mange trekk fra den tradisjonelle hedmarksdialekten hos disse informantene (jf. beskrivelsen av talemålet i Hamar ovenfor). I tillegg ønsker jeg å finne ut av om man kan si noe om i hvilken retning den språklige utviklinga på Hedmarken går. Kan man si noe om endringene går mot den såkalte oslo-øst-dialekten, eller blir talemålet på Hedmarken preget av et «finere» og mer prestisjefylt talemål, det jeg i oppgava kaller en oslo-vest-dialekt? Her blir også språket til hamarinformantene viktig.

Ungdommenes språk vil i hovedsak studeres i forhold til tidligere beskrivelser av hedmarksdialekten, som blant annet Arve Borg (1974) har foretatt.

De fire ungdommene fra hvert sted er plukket ut med utgangspunkt i sosiale nettverk, basert på Lesley Milroys (1980) rekrutteringsprosedyre i hennes undersøkelser i Belfast. Ulempen ved å studere informanter fra samme nettverk, særlig når antallet informanter er lite, er at man bare får undersøkt en liten del av den språklige virkeligheten i et område, og at språket man observerer er svært homogent. I dag er de fleste mennesker imidlertid med i flere sosiale nettverk, også mennesker fra mindre steder. Siden jeg har informanter fra begge kjønn fra hvert område, regnet jeg i forkant av rekrutteringsprosessen med at det var små sjanser for at båndene mellom *alle* informantene i et nettverk skulle være svært sterke. På denne måten håpet jeg å skaffe meg informasjon og kunnskap om språket til ulike grupper i området, gjennom informantenes utsagn om tilhørighet og om deres inntrykk av den språklige virkeligheten de lever i. Siden jeg hadde et sterkt ønske om å studere ungdommenes språk slik det framtrer blant ungdom, ble opptakene foretatt gruppevis. Som kjent kan språkbrukere lett akkomodere språket sitt etter situasjon og mottaker. Når jeg studerer språket til ei gruppe av ungdom som kjenner hverandre, mener jeg sjansen er stor

for at det språket jeg observerer, ligger nær det språket ungdommene bruker blant venner til daglig.

Metode

Metoden i mine undersøkelser er overveiende kvalitativ. Jeg har få informanter og jeg forsøker gjennom samtalene å få et innblikk i informantenes syn på egen dialekt og språket i samfunnet rundt dem. Innholdet i det de sier er derfor viktig. Jeg har også en intensjon om å gi en best mulig beskrivelse av språket til informantene, og har av den grunn funnet det naturlig å foreta ei kvantifisering av materialet i tillegg. Jeg er interessert i å påvise variasjon mellom informantene og finner det derfor formålstjenlig å kombinere en kvalitativ metode med en kvantitativ. Det er den kvantitative delen av analysen som er sentral i dette innlegget.

Språklige varieteter og variabler

Når det gjelder språklige varieteter, skiller jeg i denne undersøkelsen hovedsakelig mellom to varieteter, en hedmarksvarietet som tilsvarer den tradisjonelle hedmarksdialekten, og en oslovarietet, som tilsvarer talemålet i Oslo. Da det som kjent er to eksisterende talemål i hovedstaden, et tradisjonelt knyttet til Oslo vest og et tradisjonelt knyttet til Oslo øst, kan oslovarieteten i enkelte tilfeller bestå av to ulike former. Det er derfor viktig å presisere at det først og fremst vil være det dannede talemålet i Oslo, som her omtales som oslo-vest-dialekt, som oslovarieteteten består av. Dette forholdet er særlig relevant i de tilfellene der hedmarksdialekten og oslo-øst-dialekten har felles former. Dette gjelder for eksempel trykk på første stavelse i flerstavesord av fremmed opphav (jf. variabelen TRK nedenfor), og delvis jamvektsprinsippet (jf. variabelen JAM nedenfor). I andre tilfeller har alle de tre dialektene ulike varianter av det samme språklige elementet. I disse tilfellene vil jeg operere med tre ulike varieteter, en hedmarksvarietet (hd-varietet) tilsvarende hedmarksdialekten, en oslo-øst-varietet (oø-varietet), tilsvarende den folkelige oslodialekten, og en oslo-vest-varietet (ov-varietet),

tilsvarende talemålet i Oslo vest. Jeg presiserer til slutt at når jeg i det følgende bruker begrepene «oslovarietet» eller «oslovariant», er det først og fremst den såkalte oslo-vest-dialekten jeg viser til. I de fleste tilfellene er det imidlertid ingen opposisjon mellom de to oslodialektene.

Fonologiske variabler:

1. "TJUKK L": bevaring av /r/ (eller retrofleks flap) av gammelnorsk /rð/ ~ /r/ av gammelnorsk /rð/.
2. TRK³: trykk på første leddet i flerstavelsesord av fremmed opphav ~ trykket kommer på siste eller nest siste staving i ordet: /'banan/ ~ /ba'na:n/.
3. MÆ: (rot)vokalisme /æ/ ~ (rot)vokalisme /a/: /mæn/ ~ /man/.
4. RÆ: (rot)vokalisme /æ(:)/ ~ (rot)vokalisme /e(:)/: /ræ:v/ ~ /re:v/, /hæst/ ~ /hest/.
5. OM: Uttale av skriftspråkets *o* for norrøn *u* /u/ ~ /ɔ/: /um/ ~ /ɔm/ (konj.), /up/ ~ /ɔp/ (prep).

Morfologiske variabler:

1. JAM: fullvokalen er bevart ved opprinnelige jamvektsformer ~ svekkelse av alle endingsvokaler til schwa: /læ:va/ ~ /le:və/ (inf.), /ha:na/ ~ /ha:nə/ (m.sg).
2. PRES: enstavete presensformer av svake "ja-verb" og sterke verb (delvis med omlyd) ~ tostavete presensformer (uten omlyd): /leg/ ~ /legər/, /finn/ ~ /finər/, /sø:v/ ~ /sɔ:vər/.
3. PRET: bøyningallsomorfen *-e* i preteritum av svake verb i kaste-klassa ~ bøyningallsomorfen *-a* ~ bøyningallsomorfen *-et*: /kastə/ ~ /kasta/ ~ /kastət/.

3 De forkortede formene vil bli benyttet senere i analysen.

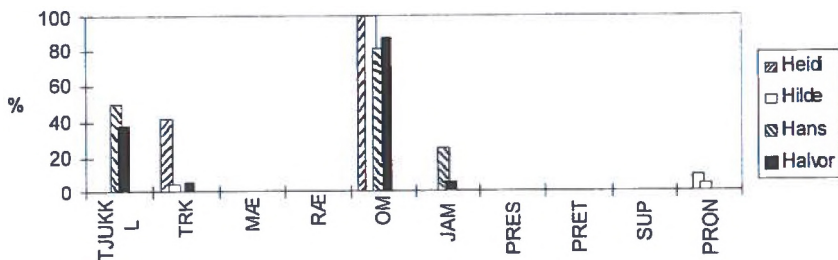
4. SUP: bøyningsallomorfen *-i* og rotvokalen /ø/ i de fleste tilfeller⁴
~ bøyningsallomorfen *-i* og rotvokalen i infinitiv er bevart ~
bøyningsallomorfen er dental: /føni/ ~ /fini/ ~ /fanøt/.
5. PRON: personlig pronomen 3. person plural /dum/ ~ /dem/,
/døm/ ~ /di:/.

Foreløpige resultat av analysen

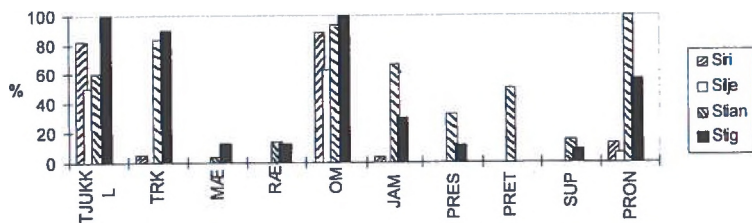
Opptellinga av informantenes belegg for de ulike variantene viser en stor språklig heterogenitet innenfor gruppene. Spesielt gjelder dette innenfor gruppene fra Stange og Romedal. I beskrivelsen av området Hedmarken og hedmarksdialekten ovenfor, kom det fram at talemålet i Hamar skiller seg klart ut fra talemålet i bygdene rundt byen. Jeg forventet derfor ikke store utslag av hedmarksvarianten hos informantene fra Hamar. Dialekten til disse informantene vil i første rekke fungere som et sammenlikningsgrunnlag i beskrivelsen av dialekten hos informantene fra de to bygdene Stange og Romedal. Ungdommene fra Stange og Romedal forventet jeg derimot ville benytte hedmarksvarianten ved de fleste variablene i langt større grad enn ungdommene fra byen. Det interessante vil derfor være å se hvor store forskjellene er mellom ungdommenes talemål. Tabellene nedenfor viser hvordan de ulike informantene forholder seg til hedmarksvarianten av de ulike variablene. For å synliggjøre informantenes individualitet, og for å kunne vise til de enkelte informantene på en oversiktlig måte, har jeg gitt dem navn. Jeg understreker at dette ikke er informantenes egentlige navn.

4 Enkelte supinumsformer av sterke verb i hedmarksdialekten har en annen rotvokal enn *-ø*, som supinum av *å skrive* og *å bite*: /skre:vi/, /be:ti/. Disse formene vil allikevel regnes med som belegg for hedmarksvarianten, da de har bøyningsallomorfen *-i* og rotvokalen er en annen enn i infinitiv.

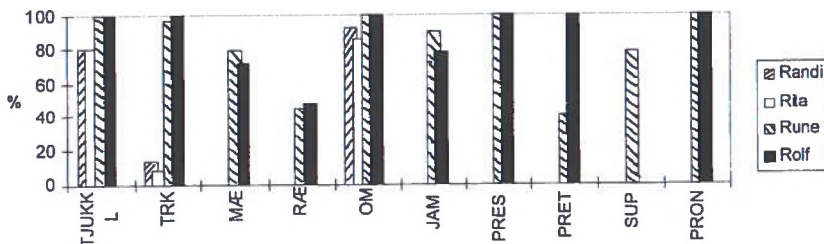
Figur 1: Hedmarksvarianten i prosent hos hamarinformantene



Figur 2: Hedmarksvarianten i prosent hos stangeinformantene



Figur 3: Hedmarksvarianten i prosent for romedalsinformantene



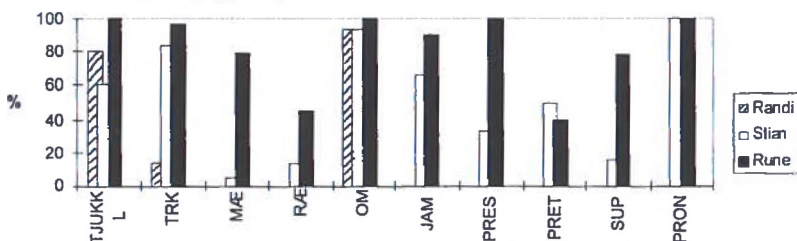
Stian og *Stig* (jf. figur 2) og *Rune* og *Rolf* (jf. figur 3) er de informantene som har belegg for hedmarksvarianten ved alle variablene. De åtte andre informantene har tilsynelatende en forholdsvis lik språklig atferd. Denne ligger svært nær det som her er

kalt oslovarieteten. I informantgruppene fra Stange og Romedal har altså jentene en betydelig mindre bruk av lokale former enn guttene fra samme sted. Kategorien kjønn har vært en vanlig utenomspråklig variabel i sosiolingvistiske undersøkelser. Det har i flere undersøkelser vist seg at menn bruker flere lokale dialektformer enn kvinner. Denne tendensen viser seg også i disse resultatene, selv om forskjellene mellom kjønnene er betydelig større enn forventet for gruppene fra Stange og Romedal. Den språklige atferden *innenfor* hvert par av samme kjønn er på den annen side forholdsvis homogen. Ser vi på nettverksstrukturen i de ulike gruppene, kan vi se forholdet i et annet lys. De to jentene og de to guttene fra hvert område er nært knyttet til hverandre, mens forholdet mellom de to kjønnene ikke er like tett. De fire informantene i hver gruppe tilhører samme nettverk, men et nettverk preget av såkalte «weak-ties» (Milroy 1993: 226). Hvert par av kjønn innenfor hver gruppe er også del av andre nettverk. Jeg mener at det er disse andre nettverkene, og informantenes forhold til dem, som er med og styrer informantenes valg av språkform.

På bakgrunn av det resultatet som kom fram i kvantifiseringa, mener jeg det er mulig å se tre ulike språklige strategier blant informantene. Informantene med en språklig atferd som ligger nær oslovarieteten, det vil si *Siri*, *Silje*, *Randi* og *Rita*, i tillegg til informantene fra Hamar, representerer en strategi. På den andre siden har vi *Rune* og *Rolf* som viser en sterk tendens til å bevare former fra den tradisjonelle hedmarksdialekten. Til slutt har vi *Stian* og *Stig* som språklig befinner seg et sted mellom de to varietetene. De representerer med andre ord en slags blandingsdialekt.

Hvordan endres hedmarksdialekten?

I figur 4 nedenfor har jeg plukket ut én representant for hver av de tre språklige atferdsmønstrene jeg mener finnes blant de tolv informantene mine. Figuren viser tydelig hvordan forholdet mellom valg av variant ved de ulike variablene varierer. De enkelte variablenes styrke som hedmarksvariant kommer fram av dette.

Figur 4: Tre språklige atferdsmønstre: *Randi, Stian og Rune*

Randi har bare belegg for hedmarksvarianten av variablene TJUKK L, TRK og OM. Den første og den siste av disse, TJUKK L og OM, står svært sterkt hos *Randi*. Disse to trekkene er de som får flest belegg for hedmarksvarianten hos samtlige av informantene mine. Talemålet til *Randi* har altså få drag fra den tradisjonelle hedmarksdialekten. De trekkene hun har realisert som hedmarksvariant, må en da regne med står svært sterkt på Hedmarken.

Jeg vil nå se på beleggfordelinga for variablene hos de to informantene med et talemål betydelig mer preget av hedmarksdialekten enn det *Randi* har. Det relative forholdet mellom beleggene for hver variabel hos disse informantene, mener jeg kan si noe om *hvordan* hedmarksdialekten endres. Med andre ord vil jeg hevde at endringene skjer raskere ved de variablene der forskjellen mellom de to guttene er stor, enn de gjør ved de variablene der guttene har en mer lik fordeling av belegg. Tanken er basert på at *Stian* er kommet lenger i en språkendringsprosess enn *Rune*. Måten disse to guttene forholder seg til de ulike variablene på, er selvfølgelig ikke et godt nok grunnlag til å trekke generelle konklusjoner om hvilke språktrekk som i en endringsprosess endres tidlig og sent på Hedmarken. Språkbruken deres vil allikevel kunne antyde noe om endringsforløpet.

De to informanter har en svært høy andel av hedmarksvarianten av variablene TJUKK L, TRK, OM og PRON. Disse språktrekkene må en da regne med endres forholdsvis sent i en endringsprosess. Overfor

de resterende variablene forholder *Stian* og *Rune* seg ulikt. Sistnevnte har en hyppigere bruk av hedmarksvariantene. Variasjonen er størst mellom guttene ved variabelen PRES og variabelen SUP. Dette kan tyde på at disse språktrekkene endres forholdsvis raskt når endringene først inntreffer. Det samme kan gjelde for variabelen MÆ.

Endringene skjer tilsynelatende mer gradvis ved variabelen JAM. Her har de to guttene benyttet begge variantene, men hovedvekten ligger for begge på hedmarksvarianten. Variabelen PRET ser også ut til å endres gradvis, med tanke på at også *Stian*, som har et talemål mer preget av oslovarietetet enn *Rune*, har en jevn fordeling av belegg på de to variantene. Det interessante ved denne variabelen er at *Stian*, som ved de andre variablene har flere innslag av oslovarianten enn *Rune*, her har like mange belegg for begge variantene (50 % for hedmarksvarianten og 50 % for oslo-øst-varianten), mens *Rune* har flere belegg for oslo-øst-varianten enn hedmarksvarianten (60 % mot 40 %). Flere jeg har snakket med om endringer i hedmarksdialekten, har nevnt at de har lagt merke til at a-ending i preteritum av svake verb, altså oslo-øst-varianten av variabelen PRET, har fått innpass i talemålet til mange språkbrukere som ellers har bevart mange trekk fra den tradisjonelle hedmarksdialekten. Dette forholdet gjelder også for *Rune*. Av dette skulle en tro at *Stian*, som har et talemål som har mange trekk fra begge variantene, skulle hatt prosentvis færre belegg for hedmarksvarianten enn *Rune*. Ser vi på beleggfordelinga ved denne variabelen hos den andre mannlige informanten fra Stange, *Stig*, som jeg også har plassert under kategorien «blandingsspråk», har han bare benyttet oslo-øst-varianten av variabelen. Dette kan tyde på at *Stian* har bevart hedmarksvarianten av variabelen PRET i større grad enn man skulle vente i forhold til hvordan han har forholdt seg til de andre variablene.

Så gjenstår variabelen RÆ. Også ved denne variabelen ser ei endring ut til å virke relativt gradvis.

Variabelen RÆ er ved siden av variabelen PRET, den eneste av variablene der Rune, som ellers viser en sterk tendens til bevaring av hedmarksdialektens former, har flere belegg for oslovarianten enn hedmarksvarianten. *Stian* viser imidlertid minst tendens til bevaring av hedmarksvarianten ved variabelen MÆ. Dette forholdet kan være med å bekrefte antakelsen om at endringene skjer mer gradvis ved variabelen RÆ enn ved variabelen MÆ.

Mulige forklaringer på *hvorfor* enkelte språktrekk endres på et tidligere stadium enn andre, er en annen diskusjon, hvis disse forklaringene finnes i det hele tatt. Jeg vil ikke gå inn på den her. At endringer i språket ikke skjer på alle nivå i språket samtidig, er nok imidlertid sikkert. Språket til de fire guttene som fungerer som informanter fra Stange og Romedal, synes jeg gir en god illustrasjon på dette.

Hvilken retning går utviklinga?

Så til spørsmålet om i hvilken retning utviklinga går, mot et talemål på Hedmarken influert av en oslo-øst-varietet eller en oslo-vest-varietet. Det var informantenes atferd overfor variablene PRET, SUP og PRON som særlig ville antyde noe om dette. Disse variablene kan realiseres både som hedmarksvariant, oslo-øst-variant og oslo-vest-variant.

Fordelinga av belegg for variabelen PRET på de ulike variantene er forholdsvis entydig. Alle informantene så nær som én (*Rolf*) har mange forekomster av oslo-øst-varianten. Av variablene er PRET den med hyppigst realisering av oslo-øst-varianten. Det er bare tre informanter som benytter en annen variant for denne variabelen. *Stian* og *Rune* fordeler beleggene sine forholdsvis likt mellom hedmarksvarianten og oslo-øst-varianten. *Rolf* bruker utelukkende hedmarksvarianten for denne variabelen, ellers foretrekkes altså former som *kasta* og *mista*, framfor *kaste* og *miste* eller *kastet* og *mistet* (henholdsvis hedmarksvariant og oslo-vest-variant). Dette bekrefter

det Bull (1980: 14-15) sier i sitatet ovenfor om oslo-øst-dialektens ekspanderende tendens.

Informantene viser en annen atferd overfor variabelen SUP. Her er det oslo-vest-varianten som dominerer. Også ved variabelen PRON står denne varianten sterkt, ved siden av hedmarksvarianten. Oslo-øst-varianten, forma *dem*, har noen belegg, men betydelig færre enn de to andre variantene. Det er med andre ord ingen entydig utviklingstendens mot en av de to oslovariantene.

Tre andre språktrekk som fungerer som variabler i undersøkelsen, er felles østnorske språktrekk. Disse trekkene er trykk på første stavelse i flerstavellesord med fremmed opphav (TRK), jamvekt ved infinitiv og svake substantiv av opprinnelige jamvektsord (JAM) og retrofleks flap eller «tjukk l», særlig av norrøn /r/. Av disse trekkene er det det sistnevnte, «tjukk l», som viser størst tendens til bevaring blant informantene. De to førstnevnte språktrekkene kan, for de informantene som vil normalisere talemålet sitt, på den ene sida framstå som en del av hedmarksdialekten. Men på den andre sida kan trykk på første stavelse i flerstavellesord og bevaring av fullvokal i opprinnelige jamvektsord, være markerte som lavstatusmål, og av den grunn bli neglisjert av mange.

Det faktum at språkendringene på Hedmarken ikke entydig går mot en av oslodialektene, bekreftes av mine informanternes forhold til et bymålsdrag som spesielt nevnes i beskrivelser av språklige endringsmønstre på Østlandet (jf. f.eks. Sandøy 1996: 179), nemlig preteritumsformene *skøyt* og *brøyt* av verb som *å skyte* og *å bryte*. Formene finnes i den tradisjonelle oslo-øst-dialekten og har vist en tendens til å komme inn i talemål i byene over hele landet, spesielt på Østlandet. Jeg antok på forhånd at preteritumsformene av slike verb ville kunne opptre forholdsvis sjelden hos informantene i de samtalen jeg planla. Jeg valgte derfor å undersøke dette språktrekket i etterkant av selve samtalen, ved å be informantene lage setninger med verbene *skyte*, *bryte* og *flyte*. Alle informantene valgte spontant formene *skøt* eller *skjøt* (/skø:t/ eller /jø:t/), *brøt* (/brø:t/) og *fløt* (/fjø:t/) som finnes både i hedmarksvarianten og i oslo-vest-

varianten. Både *Hans* og *Halvor* begynte imidlertid å tvile på sin første uttalelse da de hadde tenkt seg litt om. De mente kanskje de av og til sa *skøyt* og *brøyt*. Jeg mener uansett jeg kan trekke den konklusjonen at det ikke er formene *skøyt* og *brøyt* som er mest dominerende på Hedmarken. Dette stemmer også med egne erfaringer fra eget talemål og talemålet til andre fra området. Denne tilsynelatende motstanden mot disse formene kan ha sammenheng med trekket monoftongering av opprinnelig norrøne diftonger som er del av den lokale dialekten, og som er i aktiv bruk hos alle informantene fra Stange og Romedal.⁵

At resultatet av mine undersøkelser ikke viser noen entydig utvikling av hedmarksdialekten mot en bestemt varietet, er på ingen måte uventet. I en språkendringsprosess er det nok ikke bare én enkelt varietet som fungerer som påvirkningskilde for en varietet i endring. Røyneland (1999: 104) diskuterer innholdet i regionaliseringsbegrepet, og ser blant annet hvordan en varietet i en endringsprosess kan konvergere mot *flere* ulike varieteter. En av disse varietetene har gjerne status som en standardvarietet i en slik sammenheng, slik at varietetene som er i endring utsettes for påvirkning både langs en vertikal og en horisontal dimensjon (ibid). Jeg ser utjammingsprosessen som foregår på mitt området som en prosess på et horisontalt plan, selv om man selvfølgelig kan diskutere om en av varietetene i større grad fungerer som et prestisjefylt standardtalemål.

5 Trekket *monoftongering av norrøne diftonger* undersøkte jeg sammen med preteritumsformer av verb som *skyte* og *bryte* på slutten av samtalen med informantene. Jeg hadde på forhånd plukket ut enkelte ord hvor trekket *monoftongering* kunne forekomme, og undersøkte informantenes uttale av disse ved å bruke tilfeldige hjelpemidler i kaféen vi befant oss i, som personer, gjenstander og bilder. Både preteritumsformene og eventuell monoftongering av norrøne diftonger er derfor undersøkt på en mer uformell og tilfeldig måte enn de andre språktrekkene som fungerer som variabler i undersøkelsen.

Oppsummering

Vi har her sett på noen resultater fra den delen av analysen i hovedoppgava mi som går på kvantifisering. Disse resultatene viser at de åtte informantene fra bygda har en svært ulik språklig atferd. De fire informantene fra Hamar har ikke uventet et talemål nært opp til oslovarieteteten. Disse informantene er i første rekke undersøkt for å ha et sammenlikningsgrunnlag i studiet av informantene fra mer rurale strøk. Talemålet til fire av de informantene som er oppvokst på bygda, er imidlertid svært likt talemålet til hamarinformantene. Alle disse fire er kvinner. De fire resterende informantene benytter seg i større grad av hedmarksvarieteteten, to av dem med en svært stor uttelling for denne varieteteten.

Det lille informantutvalget mine undersøkelser er basert på, kan ikke gi et fullgodt bilde av dagens hedmarksdialekt. En tendens kan det allikevel vise, og at den tradisjonelle dialekten er i endring, er nok et faktum. Samtlige informanter fra Stange og Romedal hevder å ha snakket bred hedmarksdialekt i hvert fall fram til ungdomsskolealder. Fire av dem har i dag et talemål nesten rensket for tradisjonelle hedmarksformer. De informantene som benytter mange trekk fra den tradisjonelle hedmarksdialekten i sitt talemål, utviser imidlertid en negativ holdning til språklige endringer. *Rune* uttaler seg på følgende måte om hedmarksdialekten blant hans jevnaldrende sambygdinger:⁶ *den 'æ:r ite nu 'spesiält 'fi:n lisum, hel 'vætfal ite den sòm 'vi: ''ta:ra, fôr den 'æ:r ''bæ:rə sòm mik lisum, men sòm sòm eldrə ''ta:ra lisum, 'dæ: 'æ:r ganskə 'bra: ə ''hø:rə-pɔ.* *Stian* utviser også en negativ holdning overfor egen dialekt, nettopp fordi han selv oppfatter den som et blandingsspråk. Språkendring oppfattes tydeligvis negativt. Med tanke på den språklige utviklinga, kan dette være et signal om at hedmarkingene vil tilstrebe å følge enten en tradisjonell hedmarksdialekt, eller en såkalt oslodialekt.

6 Jeg følger her det samme lydskriftsystemet som Sandøy (1996). De prosodiske tegna for *tonem 1* og *tonem 2* er imidlertid markert på en annen måte her enn hos Sandøy. Tonem 1 markeres her med (/sa:ga/) og tonem 2 markeres med (/'sa:ga/).

Litteraturliste:

- Borg, Arve. 1974. «Opplandsmål». I: Skogstad, Ola (red). *Austlandsmål*. Oslo: Samlaget. s. 26–45.
- Bull, Trygve. 1980. *Språket i Oslo*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Milroy, James. 1993. On the social origins of language change. I: Jones, Charles (ed). *Historical Linguistics: Problems and Perspectives*. London and New York: Longman. s. 215–236.
- Milroy, Lesley. 1980. *Language and Social Networks*. Oxford: Blackwell.
- Røyneland, Unn. 1999. »Språkleg regionalisering på Røros og Tynset?» I: *Målbryting 2/1999*. Bergen: Nordisk institutt: Universitetet i Bergen. s. 98–119.
- Sandøy, Helge. 1996. *Talemål*. Oslo: Novus Forlag.
- Skolseg, Ellen. 1994. *Romeriksdialektens levevilkår i skyggen av Oslo*. Hovedoppgave. Universitetet i Oslo.